

TEGEL

ORGAN FÖR SVERIGES TEGELINDUSTRIFÖRENING

Redaktionskommitté: Direktör H. Ström, Vänersborg,
Direktör K. Wråke, Malmö, Kapten C. E. Camitz, Sala.
Redaktör och ansv. utgivare: Civilingenjör R. Elgenstierna.
Redaktionssekreterare: Ingenjör H. Edman.
Redaktion och expedition: Engelbrektsgr. 29, Stockholm Ö.
Tel. 10 80 51.
Återgivande av text och bilder ur Tegel är tillåtet om tidskriftens namn anges.

Tidskriften Tegel utkommer med 6 nummer per år och är organ för Sveriges Tegelindustriförening. Föreningen är denna industris branschorganisation och omfattar 165 tegelbruk över hela landet, vilka tillsammans svara för omkring 90 proc. av tegelproduktionen.
Intresserade erhålla tidskriften kostnadsfritt om namn och adress meddelas. Redaktionen är tacksam för anmälningar om eventuella dubbelexpedieringar och adressförändringar.

Innehåll:

	Sid.
God värmeisolering ger extra lånetillägg	86
Red.	
Fasadtegel i Sundsvall	92
av stadsarkitekt A. Hamrin	

Annonörer:

AB Förenade Tegelbruken, Linköping
AB Harge Bruk, Hammar
Hestra reklam AB, Hestra
AB Kolimporten Laurents, Sundsvall
AB Mälardalens Tegelbruk, Stockholm
AB Nabbensbergs Tegelbruk, Vänersborg
Sala Tegelbruks AB, Sala
AB Skånetegelbrukens Centralkontor, Malmö
Slottsmöllans Tegelbruk, Halmstad
Carl Ström AB, Stockholm
Svenska Cementföreningen, Malmö
Tegelbrukens Försäljnings AB, Stockholm
Tegelkontoret i Borås, Borås
Tenggrenstorps Tegelbruk, Vänersborg
Thilénbolagen, Värnamo
Tegelbruksaktiebolaget Walla-Katrineholm, Katrineholm
Weberöds Nya Tegelbruks AB, Veberöd

Tryckeri AB Thule, Stockholm 1957

Lägenhetsskiljande bärande väggar av 14 cm tegel

Med tidskriftens förra nr bifogades en avskrift av Kungl. Byggnadsstyrelsens skrivelse ang. tillåtna påkänningar på 14 cm tjocka tegelväggar. Dessa påkänningar torde i allmänhet medge att lägenhetsskiljande väggar av 14 cm tegel kunna användas i 3—4 våningar. För att uppfylla BABS krav på luftljudsisolering är en extra isolering nödvändig. Tegelindustriens Centralkontor har vid KTH:s avdelning för byggnadsakustik låtit utföra ett antal mätningar å vidstående väggkonstruktioner.

Gipsplattorna spikas på vertikala regler 1" x 1 1/2" c/c 50 cm och man slipper putsen.

LUFTLJUDSISOLERING

47 db
Puts
14 cm tegel
Puts

53 db
Gipsskiva, 13 mm
14 cm tegel
Gipsskiva, 13 mm

58 db
Gipsskiva, 13 mm
Mineralullsmatta, 2,5 cm
14 cm tegel
Gipsskiva, 13 mm

63 db
Gipsskiva, 13 mm
Mineralullsmatta, 2,5 cm
14 cm tegel
Mineralullsmatta, 2,5 cm
Gipsskiva, 13 mm

På omslaget:

Byggnads AB Hallström & Nisses hus vid Centralstationen i Sundsvall. Ritat av arkitekt SAR Stig Annerfelt och uppfört 1953—54 i rött sandat fasadtegel från Husby.

Å R G Å N G 46
N R 6 1956

GOD VÄRMEISOLERING GER EXTRA LÅNETILLÄGG

Kvalitet lönar sig. Det är en gammal sanning som inte minst gäller byggande.

Det är god affär att kosta på bra material och omsorgsfullt arbete. Ökad kapitalinsats för höjd kvalitet betalas ofta igen mångfalt genom minskat underhåll och lägre driftskostnader.

Ta exempelvis ytterväggarnas värmeisolering. Ett förbättrat k -värde från 0,66 till 0,31 minskar värmekostnaden för ett normalt 3-våningshus (med 18 lägenheter, $L_y = 1\ 200\ m^2$) i Stockholm med 741 kr om året vid nuvarande oljepris. Den bättre värmeisoleringen kan med den högisolrande kanalväggen erhållas för en merkostnad på ca 3 830 kr. Det ger alltså en utdelning på 19,3 % på de extra pengarna.

Det kan dessutom tilläggas att byggnadskostnaden för en kanalvägg med k -värdet 0,31 är avsevärt lägre än för de flesta andra väggtyper med motsvarande k -värde.

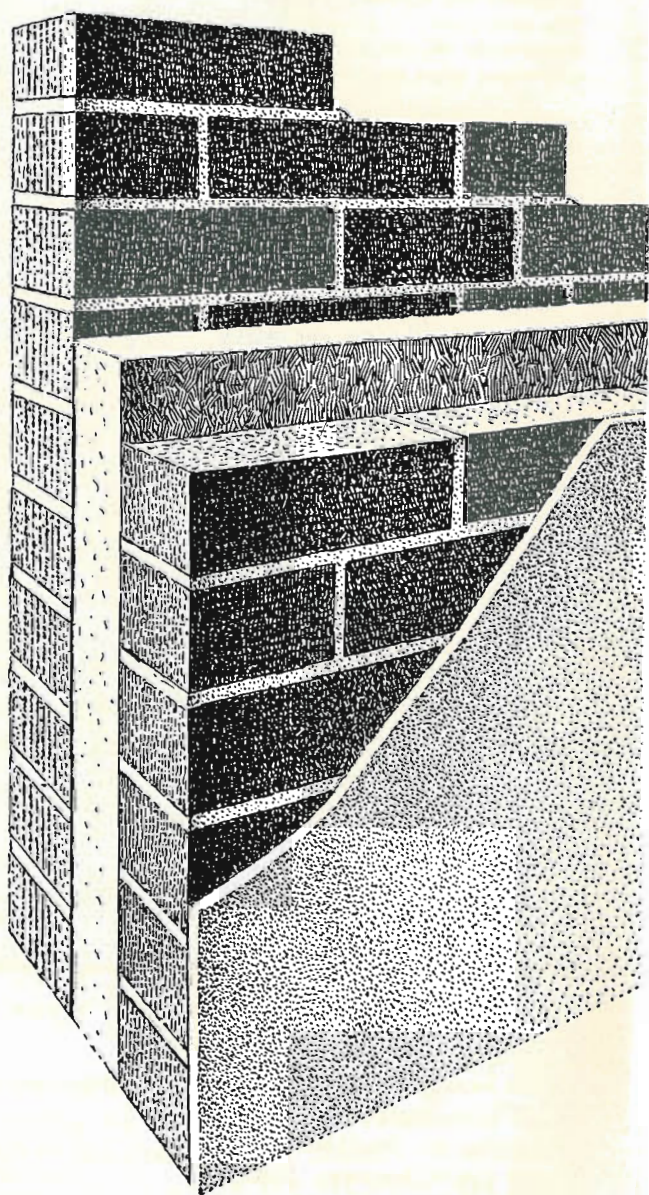
Varje husägare vet också vad en underhållsfri yttervägg spar in under en fastighets livstid.

Det torde inte vara lätt att hitta spekulationsobjekt som ger bättre utdelning på pengarna än goda ytterväggar — i varje fall sett ur samhällets synpunkt. Fastighetsägaren är ju inte alltid ensam om förtjänsten.

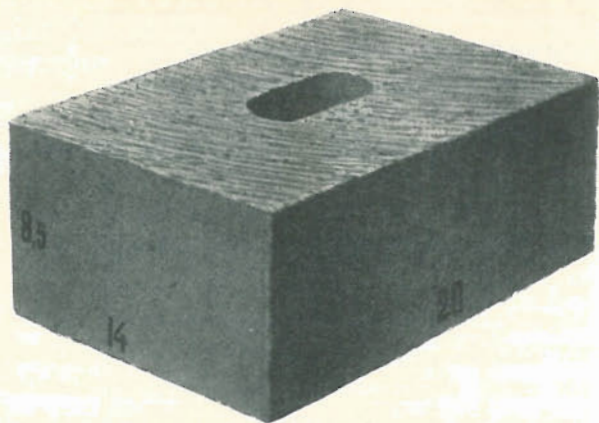
God kvalitet betalar sig alltså. Dagens byggare är dock kanske mer än någonsin förr nödsakad att väga kvalitetsanspråk mot kapitaltillgång vid byggtillfället. Den hårt ansträngda kreditmarknaden tvingar det överväldigande flertalet bostadsbyggare att anlita statliga lån och då gäller det som bekant att räkna på örena för att hålla sig under lånetaket.

I det läget är det tacknämligt att bestämmelserna numera i viss utsträckning medger lånetillägg just för ökad kvalitet. Det gäller bl. a. fasadbeklädnad och värmeisolering. Tilläggen är så avvägda att de skall finansiera merkostnaden för högre ytterväggs kvalitet.

Med de nya reglerna för statlig belåning av bostadsbyggen infördes som bekant ett fixt lånetak. Belåningsvärdet för flerfamiljshus är

Den högisolrande kanalväggen består utifrån sett av $1/2$ -sten fasadtegel, plastad platta eller matta av mineralull samt en inre bärande väggdel av vanligt murtegel som putsas. Tjockleken hos den inre väggdelen får givetvis anpassas med hänsyn till påkänningarna i varje särskilt fall. I t. ex. ett normalt 3-våningshus utföres den inre väggdelen av $1/2$ -sten tegel i översta våningen och i de två nedersta våningarna är det vanligen tillräckligt med en 14 cm tjock väggdel.

20-teglet — den nya tegelprodukten — är avsett att användas till yttre och inre bärande väggar och bl. a. inre bärande väggdel i den högisolerande kanalväggen. Formatet är 20 × 14 × 8,5 cm. Teglet kan muras så att väggjockeleken antingen blir 20 eller 14 cm. Med KC 11/4 får man i första fallet tillåta 14 kg/cm² och i det senare 9 kg/cm².

maximerat till en fastställd summa per kvm bostads- och lokalyta, varierande efter byggnadskostnaderna på varje ort enligt ett särskilt index. Hustyp och lägenhetsstorlek påverkar också maximisumman per kvm enligt fastställda justeringskoefficienter. Det är en belåningsmatematik som byggarna väl vid det här laget är tämligen förtrogna med — även om den åtminstone till en början verkade invecklad.

En höjning av lånetaket kan dessutom medges av olika skäl som nog i allmänhet är mindre kända.

Redan i k. m.:s grundläggande beslut av 16/12 1955 och 13/1 1956 stadgades att belåningstaket får höjas på grund av:

- merkostnad för tomt, då denna har gott bostadsläge (lägestillägg)
- att byggnaden har sådan värmeisolering, att detta medför avsevärt lägre bränsleförbrukning än som kan anses vara normalt
- merkostnad för driftsekonomiskt försvarbar värmecentral i särskild byggnad
- vintermerkostnader (vid byggen vintertid).

Senare (juni 1956) har medgivits att lånetaket också får höjas för:

- underhållsfritt fasadmateriäl (ortsindexreglerat tillägg på ca 5 kr per kvm lägenhetsyta för hus, där fasadtegel, ädelputs eller fasadmateriäl av betong används)
- indragna balkonger
- särskilt matrum utanför köket.

För att få statliga lån krävs viss minimistandard i olika avseenden. Uppfylls inte dessa krav kan det i vissa fall bli avdrag, och om avvikelserna är större vägras lån.

Lånetillägg för högre kvalitet medges endast för flerfamiljshus, vilket livligt kritiserats. För en- och tvåfamiljshus liksom för kedjehus och radhus, är belåningsvärdet fastlåst till samma summa för alla hus, oavsett storlek och kvalitet.

Beräkningen av kvalitetstilläggen för flerfamiljshus sker efter fastställda normer, som särskilt när det gäller värmeisoleringen är ganska invecklade. Hänsyn tas både till ytterväggarnas, vindsbjälklagens och fönstrens värmeisolering. Tillägg medges sålunda för 3-glasfönster samt för yttervägg och vindsbjälklag, när nedanstående värmegenomgångstal (k -värde) underskrids:

Zon	Stenhus		Trähus	
	Yttervägg	Vindsbjälkl.	Yttervägg	Vindsbjälkl.
I	0,50	0,40	0,35	0,35
II	0,55	0,40	0,40	0,35
III	0,65	0,50	0,55	0,40
IV	0,70	0,50	0,55	0,40

Lånetillägget skall motsvara den kapitaliserade bränslevinsten enligt följande formler:

$$T = a \cdot \frac{Q_s}{85} (k_0 - k) \text{ för yttervägg och vindsbjälklag}$$

$$T = a \cdot \frac{Q_s}{100} \text{ för 3-glasfönster}$$

T = tillägg i kr per kvm yta av våningsyttervägg (fönstren borträknade) vindsbjälklag eller 3-glasfönster

Q_s = ortens värmeförbrukningstal för stenhus. Q_s -värdet avläses i omstående kartdiagram eller hämtas ur tabellen.

$a = 90$ för stenhus och 85 för trähus, vilken koefficient är en funktion av bränslepriset, bränslets värmevärde, värmeanläggningens verkningsgrad och övriga kostnader för uppvärmning och värmeanläggning samt kapitaliseringsprocenten 3,85 för stenhus och 4,10 för trähus

k_0 = värmegenomgångstal enligt tabellen ovan

k = ytterväggs och vindsbjälklags värmegenomgångstal (k -värde).

Rättelse: I nr 5 av tidskriften angavs felaktigt att fasadteglet till Gyllene Ratten utgjordes av Sundsviks spånade fasadtegel. Skall vara: Sundsviks fabriksfasad.

Exempel

Ett flerfamiljshus i Stockholm byggs med kanalväggar med ett k -värde på 0,31. Stockholm tillhör zon III, där tillägg utgår när ett k -värde på 0,65 underskrids. Eftersom det gäller stenhus blir koefficienten 90, och värmeförbrukningstalet (Q_s) för Stockholm är 83. Uppställningen enligt formeln blir alltså

Lånetillägg per kvm ytterväggsyta =

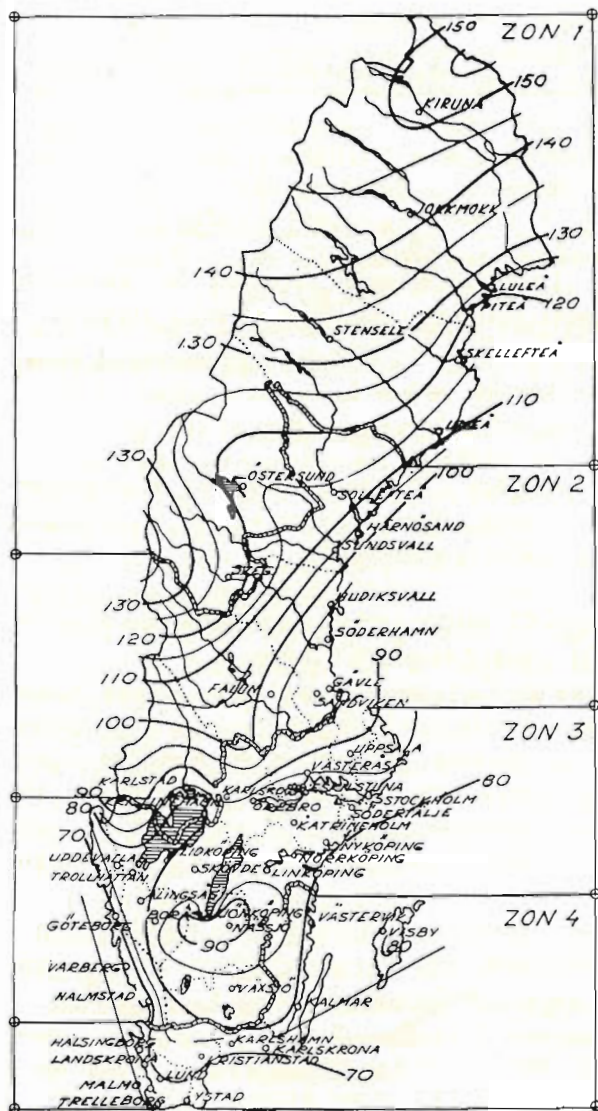
$$90 \cdot \frac{83}{85} (0,65 - 0,31)$$

Lånetillägget blir alltså 29:88 per kvm. För ett 3-våningshus med 18 lägenheter höjs lånesumman med ca 19 000:—.

Hur bostadsstyrelsens normer för lånetillägg verkar vid olika värmeisolering framgår av dia-

grammen som följer. De visar hur mycket lånetaket lyfts vid god värmeisolering på några orter med olika värmeförbrukningstal (Q_s) samt merkostnaden för god isolering med olika väggmaterial.

Diagrammen ger klart belägg för att lånetilläggen ger möjlighet att vid nybyggen kosta på god värmeisolering, som för framtiden är i högsta grad lönande. För byggarna är det viktigt att komma ihåg att höjning av belåningstaket för extra värmeisolering sker först på särskild begäran av den lånesökande. Vid preliminärbehandlingen görs ingen påminnelse från myndigheternas sida. Vid slutlig behandling bör dock värderingsmannen — enligt bostadsstyrelsens anvisningar — meddela den lånesökande att det finns möjlighet till höjning av lånetaket, om värmeisoleringen är god.

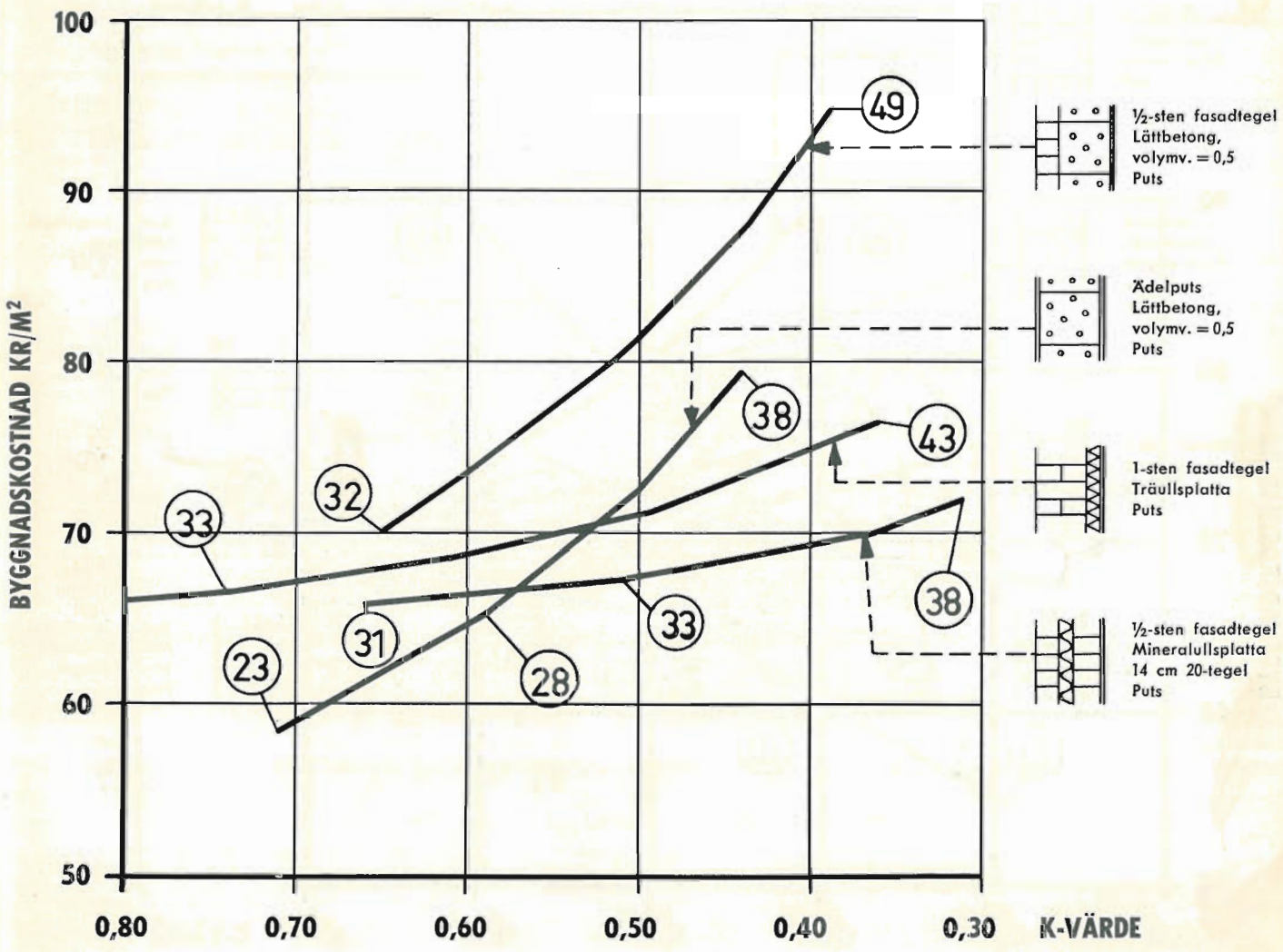
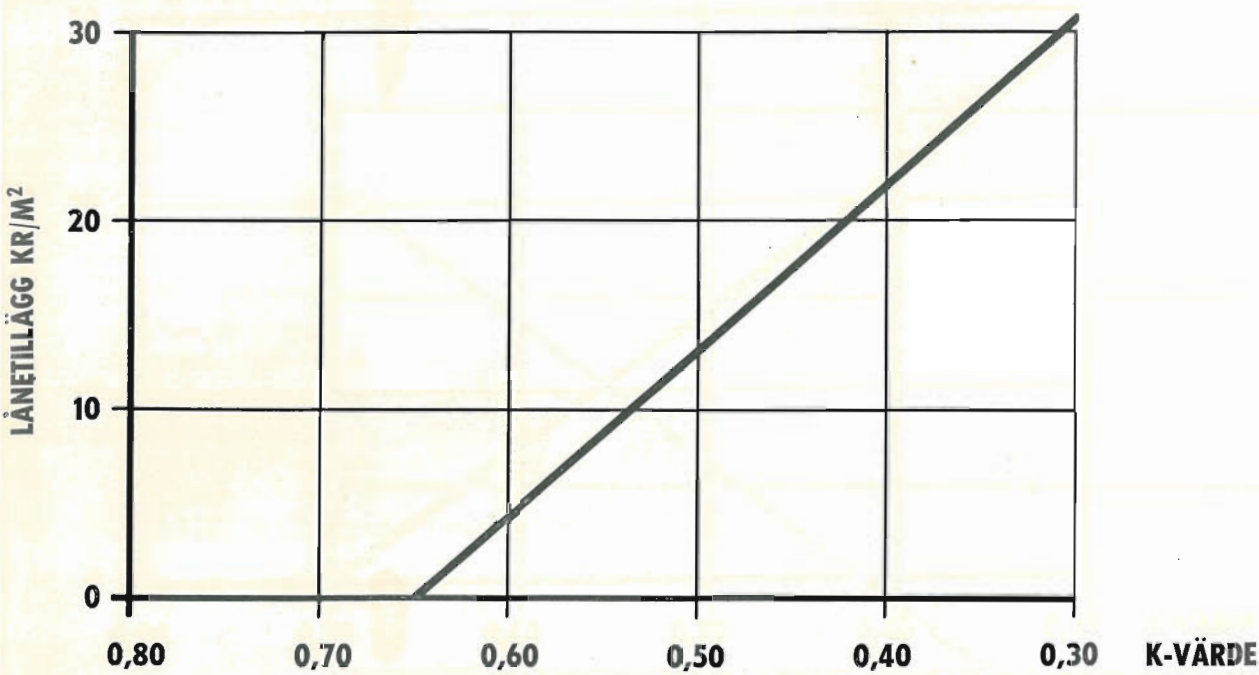

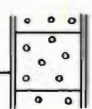
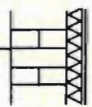
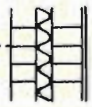
Karta med Q_s -värden särtryckt ur "Utredning angående värmekostnaden i hyreshus" SOU 1942: 20.

	Ortsindex	Q_s		
Alingsås	98	79	Mjölby	92 85
Arboga	97	84	Motala	93 83
Arvika	99	92	Mölnadal	108 70
Askersund	92	83	Nacka	112 83
Avesta	99	93	Nora	95 94
Boden	116	130	Norrköping	98 82
Bollnäs	100	97	Norrälje	100 85
Borgholm	100	78	Nybro	92 82
Borlänge	99	97	Nyköping	97 81
Borås	100	82	Nynäshamn	109 80
Djursholm	112	83	Nässjö	91 90
Eksjö	91	90	Oskarshamn	96 80
Enköping	99	85	Oxelösund	96 80
Eskilstuna	96	83	Piteå	105 120
Eslöv	87	72	Ronneby	94 71
Fagersta	99	68	Sala	97 90
Falkenberg	92	68	Sandviken	104 92
Falköping	95	82	Sigtuna	101 85
Falun	99	97	Simrishamn	88 67
Filipstad	99	95	Skanör-Falsterbo	85 65
Flen	92	83	Skara	93 82
Gräna	92	85	Skellefteå	105 118
Gävle	104	92	Skänninge	92 85
Göteborg	110	70	Skövde	97 83
Hagfors	99	100	Sollefteå	105 114
Halmstad	93	70	Solna	112 83
Haparanda	112	125	Stockholm	112 83
Hedemora	98	94	Strängnäs	94 83
Hjo	91	83	Strömstad	96 79
Hudiksvall	101	95	Sundbyberg	112 83
Huskvarna	94	87	Sundsvall	106 105
Hälsingborg	88	68	Säfteå	98 85
Härnösand	107	103	Säter	97 95
Hässleholm	89	85	Sävsjö	90 90
Höganäs	87	67	Söderhamn	105 94
Jönköping	94	87	Söderköping	94 82
Kalmar	98	79	Södertälje	105 82
Karlshamn	94	72	Sölvesborg	93 70
Karlskoga	101	90	Tidaholm	92 82
Karlskrona	100	71	Torshälla	99 83
Karlstad	101	85	Tranås	93 90
Katrineholm	93	83	Trelleborg	89 66
Kiruna	192	151	Trollhättan	101 77
Kramfors	106	110	Trosa	93 80
Kristianstad	91	72	Uddevalla	102 77
Kristinehamn	102	85	Ulricehamn	96 87
Kumla	94	85	Umeå	105 111
Kungsbacka	95	69	Uppsala	105 88
Kungälv	101	74	Vadstena	93 83
Köping	97	84	Varberg	96 68
Laholm	89	70	Vaxholm	107 83
Landskrona	86	68	Vetlanda	91 89
Lidingö	112	83	Vimmerby	93 86
Lidköping	93	80	Visby	100 80
Lindesberg	95	94	Vänersborg	99 78
Linköping	97	82	Värnamo	91 85
Ljungby	93	83	Västervik	94 80
Ludvika	98	100	Västerås	100 85
Luleå	116	123	Växjö	93 83
Lund	86	70	Luleå	87 67
Lycksele	107	125	Åmål	96 85
Lysekil	101	70	Ångelholm	88 70
Malmö	87	67	Örebro	96 85
Mariefred	94	83	Öregrund	99 90
Mariefred	94	80	Örnsköldsvik	106 110
Marstrand	98	63	Östersund	108 117
			Östhammar	99 90

KOSTNADSKALKYL FÖR STOCKHOLM FEB. 1957

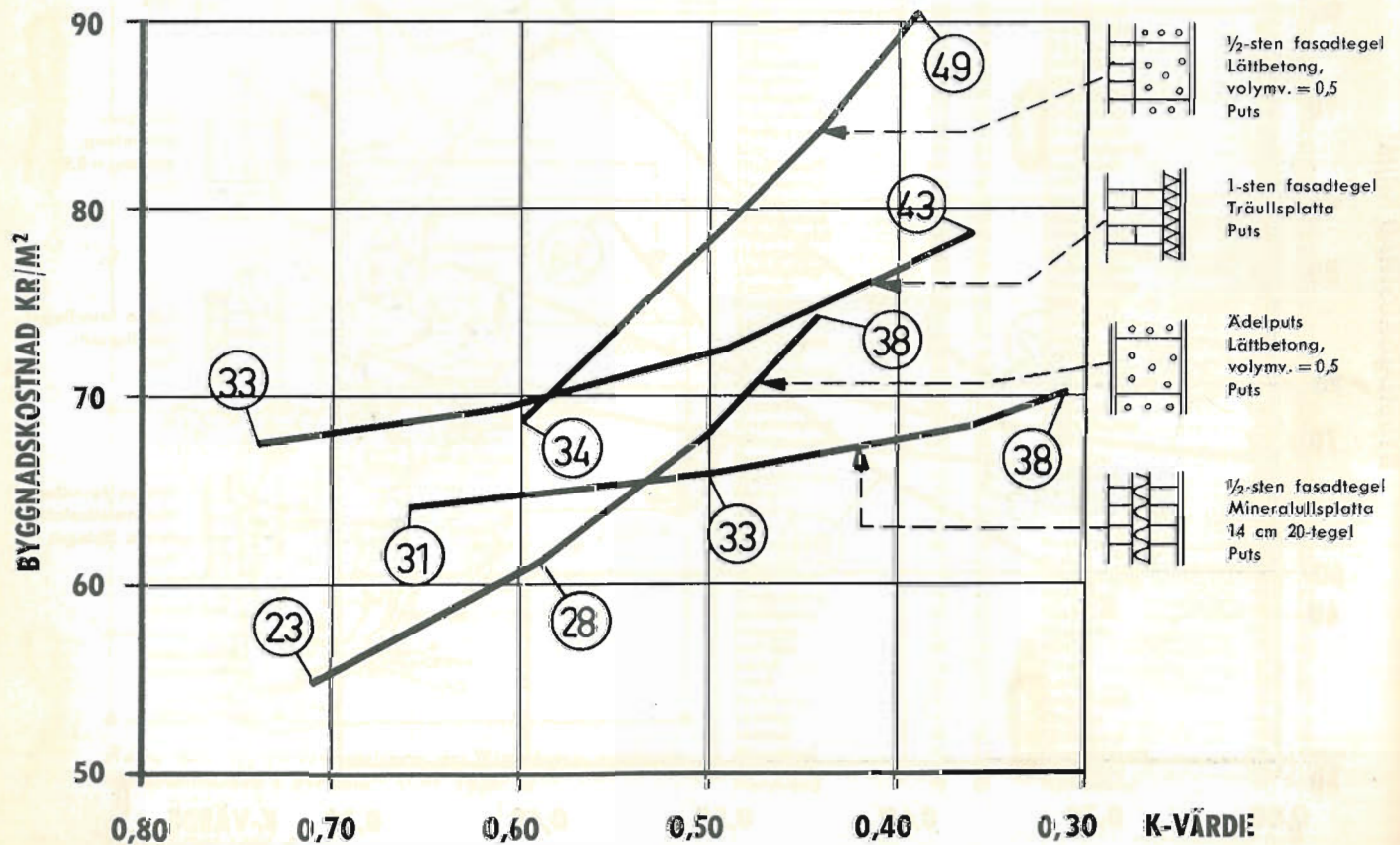
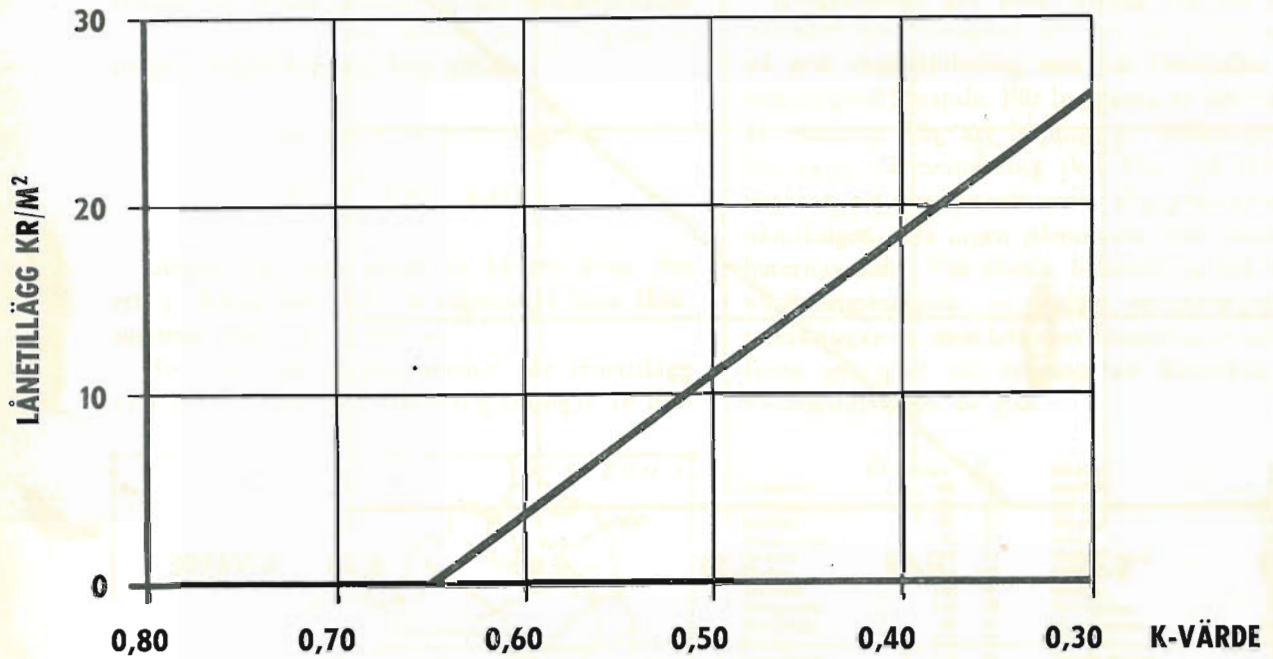
Byggnadskostnaderna har beräknats med ledning av SAR:s kalkylbok "Aktuella Bygghälsor". Inringade siffror anger vägg tjocklek i cm.

- 1/2-sten fasadtegel
Lättbetong,
volymv. = 0,5
Puts
- Ädelputs
Lättbetong,
volymv. = 0,5
Puts
- 1-sten fasadtegel
Träullsplatta
Puts
- 1/2-sten fasadtegel
Mineralullsplatta
14 cm 20-tegel
Puts

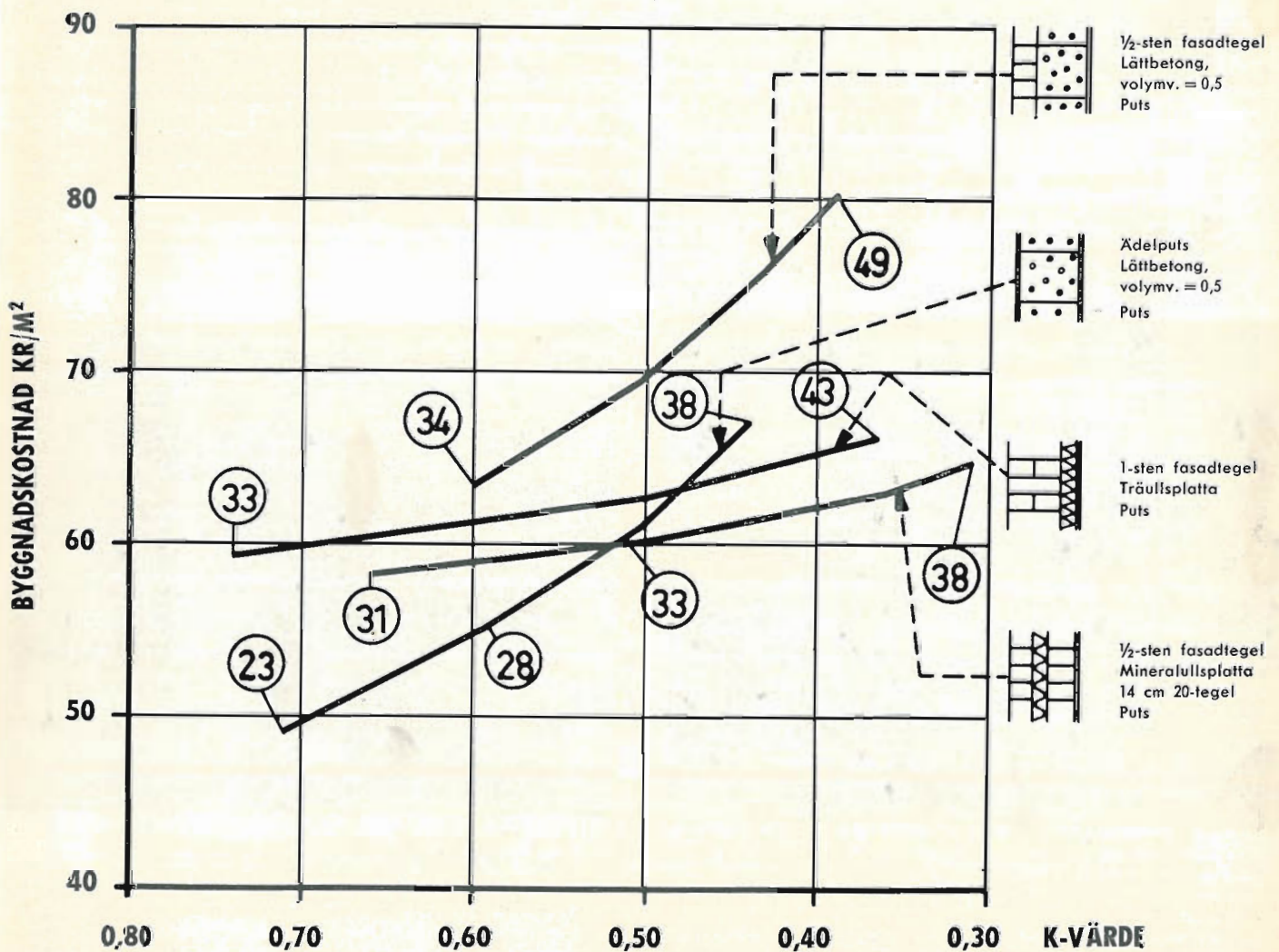
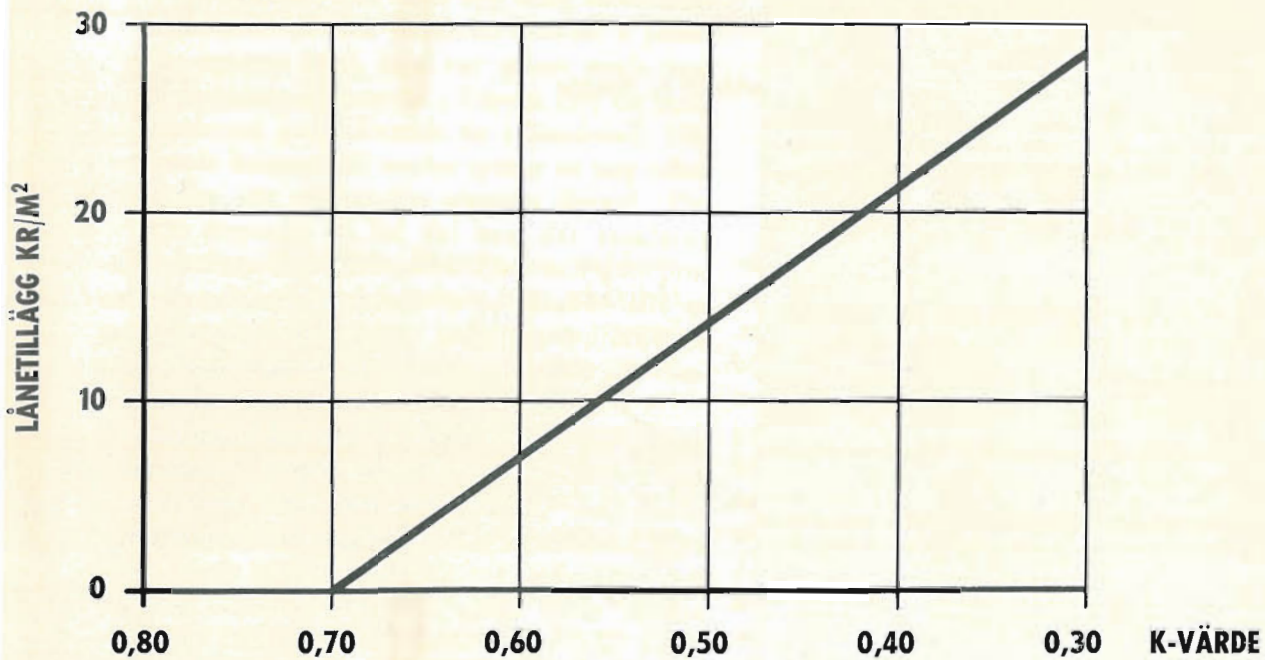
KOSTNADSKALKYL FÖR GÖTEBORG FEB. 1957

Byggnadskostnaderna har beräknats med ledning av SAR:s kalkylbok "Aktuella Byggpriser". Inringade siffror anger väggjocklek i cm.

KOSTNADSKALKYL FÖR MALMÖ FEB. 1957

Byggnadskostnaderna har beräknats med ledning av SAR:s kalkylbok "Aktuella Byggpriser". Inringade siffror anger vägg tjocklek i cm.

FASADTEGEL I SUNDSVALL

av stadsarkitekt A. Hamrin

Det är helt naturligt att bebyggelsen i Sundsvall under gångna tider präglats av stadens egen- skap av centralort för träindustrin i landet. Husen uppfördes i allmänhet av timmer, och vid den förödande eldsvåda, som härjade staden 1888, utplånades stadens centrum därför nästan helt. Det var bara ett par byggnader av tegel som stod kvar och som åter sattes i stånd. Man kan därför anse att Sundsvall av i dag helt är en produkt av tiden efter detta ödesdigra årtal.

Ett gott hade eldkatastrofen med sig. Stadens borgare tog lärdom av olyckan och för de hus, som växte upp på deras tomter ur de rykande ruinerna i stadens centrum, valdes icke mera trä som byggnadsmateriel utan i stället tegel. Därav det vedertagna namnet Stenstaden för dessa centrala delar. Ett kungligt brev förbjöd till yttermera visso här trä som byggnadsmate- rial.

Bebyggelsen utanför denna kärna skedde emellertid fortfarande i trä. Det var betydande

områden, som särskilt på 20- och 30-talen in- förlivades med stadens bebyggda delar. Staden ligger i en dalgång som i väst-östlig riktning går ut mot havet, den s. k. Selångersdalen. Det var på södra sidan av denna dalgång, alltså den med norrlutande mark, som utvecklingen huvud- sakligen skedde medan den södersluttande mar- ken på den norra sidan, som var avsevärt bran- tare, lockade de bostadsbyggande i mindre grad. Tidigare, omkring sekelskiftet, var dessa slutt- ningar upp emot Norra berget en ren utkant, där det till och med förekom att förmögna bor- gare hade sina sommarvillor, inte mycket mer än ett stenkast från vinterresidenset i centrum. Den i denna stadsdel helt dominerande byggnaden är lasarettet, som från en enkel sjukstuga av ringa format vuxit ut genom ideliga tillbyggnader till ett komplex av mastodonttyp. Då emellertid denna våldsamt stora byggnad, ursprungligen i blågrön färg, numera givits en med hänsyn till omgivningen lämpligare skala vilket skett ge-

*Kommunala Flickskolan i Sundsvall, uppförd 1890—95.
Arkitekt Gustaf Hermansson.
Byggmästare P. J. Pettersson, Skövde.
Rött slätt fasadtegel från Minnesberg.*

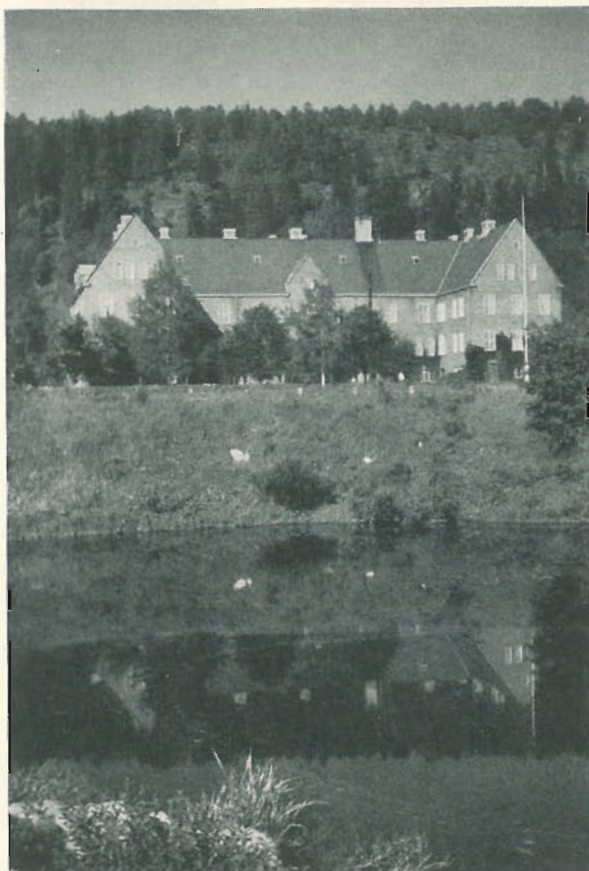
*HSB-hus, "Sandgropen", 1944—45.
Projekterat av HSB (arkitekt SAR Disa Wahlund).
Byggt av Byggnads AB Hallström & Nisses, Sundsvall.
Gult chamotterat fasadtegel från Bergsbrunna.*

nom olika färgsättning på byggnadskropparna, har den bättre anpassat sig till omgivningen.

Den nya stad, som växte upp kring sekelskiftet visade prov på den pastischarkitektur i putsat eller oputsat tegel, som var tidens mode men väl knappast någonstans i Sverige fått ett mera konsekvent genomförande än i Sundsvall. När resande kommer till staden tycker de nog också att den gör ett mycket pampigt intryck. Det finns dessutom en hel del hus, där fasaderna behandlats med både måttfullhet och gott proportionssinne. Sundsvall är ju framför allt en affärsstad och nästan varje nyuppfört hus i centrum har sin bottenvåning avsedd för handelsändamål.

Utom de hus som växte upp på de privatägda tomterna utvecklade sig ett mycket livligt byggande för allmänna ändamål. Den starkt brandskadade 1700-talskyrkan fick lämna plats för en ny i tegelgotik. Gustav-Adolfsskolan och Kommunala flickskolan byggdes under samma period. Stadshuset vid Stora torget från 1800-talets mitt fick en ny "make up", och den med hänsyn till omgivande växande bebyggelse något nedtryckta byggnaden försågs med allegoriska figurer i zink på taket för att ge byggnaden bättre möjligheter att hävda sig monumentalt.

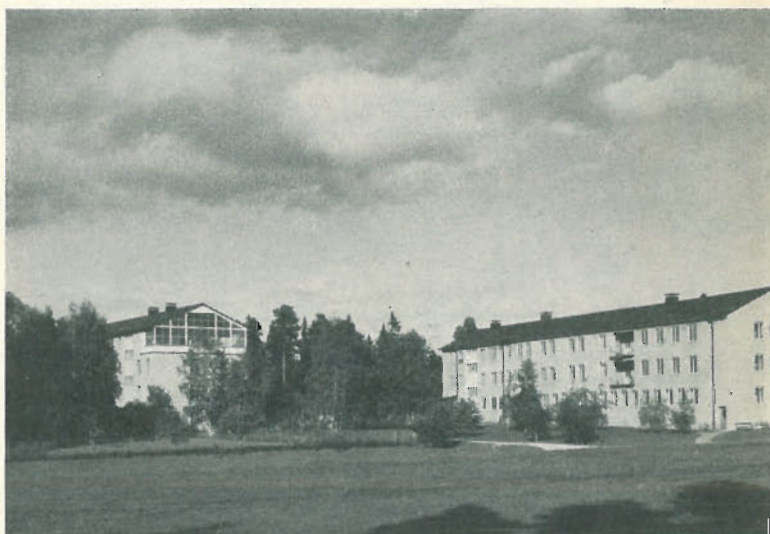
Aven i en något senare period i detta sekels första decennier, uppfördes en del allmänna byggnader såsom Västagens sjukhus och Medelpads västra domsagas tingshus, båda med god

Västagens Sjukhus, byggt 1914.
Arkitekt Gustaf Hermansson.

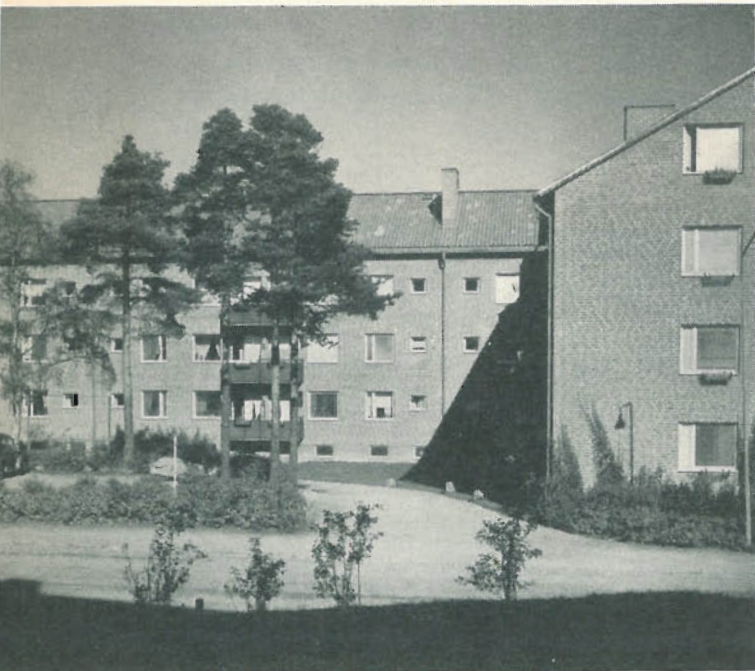
Bostadsrättsföreningen Tillbudet, 1944—45.
Arkitekter SAR G. Wejke och K. Ödeen.
Byggnads AB Hallström & Nisses.
Rött sandat fasadtegel från Röbo.

TVå av paviljongerna vid Sidsjöns Sjukhus. Hela anläggningen, som ritades av arkitekt SAR Hakon Ahlberg och stod klar 1943, krävde öven en milj. fasadtegel (gult cham. från Bergsbrunna) och ca två milj. murtegel (från Högoms Tegelbruk). Den uppfördes av Byggnadsstyrelsen i "egen regi".

*Bostadsrättsföreningen Stjärnan, 1943—45.
Arkitekt SAR Albin Hamrin.
Byggnads AB Hallström & Nisses.
Rött sandat fasadtegel från Röbo.*

*HSB-hus, Åkergränd, 1952—53.
HSB (arkitekt SAFA Kaj Sucksdorff m. fl.).
Ragnar Larson & Co. AB, Sundsvall.
Rött sandat fasadtegel från Sala.*

fasadtegelsarkitektur samt den östra domsagans tingshus och Höglundaskolan i putsat tegel.

Efter den nedgångsperiod för byggnadsverksamheten som inträdde vid andra världskrigets utbrott kom byggandet så småningom åter igång i början på 40-talet. För Sundsvall betydde detta en mycket stor förändring av bebyggelsens karaktär. Det hade visat sig nödvändigt i Sundsvall liksom annorstädes att en mera intensiv bebyggelse måste ske utanför de centrala delarna för att möta det uppdämda behovet av bostäder. Nya stadsplaner upprättades därför som medgav en hyreshusbebyggelse i relativt stora enheter. När bebyggelsens höjd ökades utöver två våningar medförde detta att träet ersattes med mindre eldfarliga material. Bostadsbyggandet, som sålunda skedde i större enheter än tidigare fick dessutom en både estetiskt och tekniskt påtagligt högre standard.

Det första större bostadsbygge som kom igång under denna bostadsbyggandets nya era var det av byggnadsfirman Hallström & Nisses uppförda HSB-komplexet vid sandgropen på Västermalm, ett område tidigare bland de minst tilltalande i staden, som så småningom sanerades och bland annat fick hysa en av stadens förnämsta byggnader, hovrätten.

Samma företag utförde ungefär samtidigt bl. a. ett hyreshus invid läroverket ritat av arkitekterna SAR Wejke och Odeen. Det kom även på byggnadsfirman Hallström & Nisses lott att åt staden uppföra fem pensionärshem vid Oscarsgatans högsta punkt, ett läge som gav de gamla en hänförande utsikt över Selångersdalen.

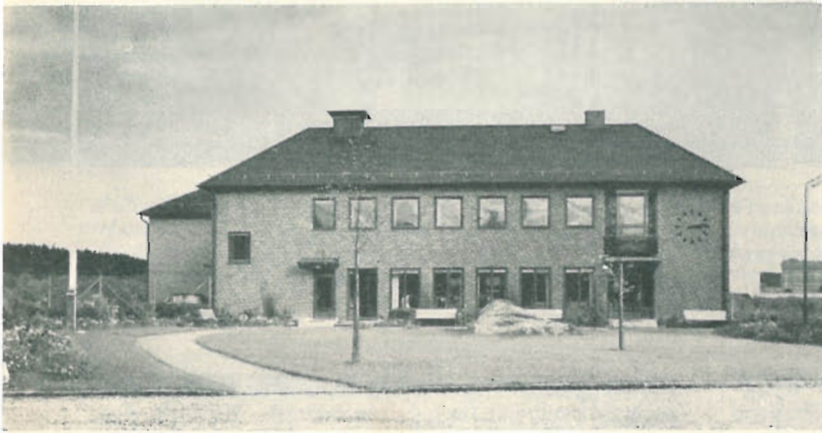
I början av 40-talet byggdes vidare i stadens södra del i K. Byggnadsstyrelsens regi och med arkitekt SAR Hakon Ahlberg som projektör, det mycket omfattande komplexet Sidsjöns sjukhus. Av allmänna byggnader från denna tid kan även nämnas ett elevhem för Centrala verkstadsskolan uppfört av byggnadsfirman Anders Diös och Frälsningsarméns barnhem med byggnadsfirman Bäckström och Strömberg i Umeå som entreprenör.

Den märkligaste byggnaden från denna epok i stadens utveckling är dock utan tvivel Hovrättshuset. Efter en inbjuden tävlan lämnades projekteringsarbetet åt arkitekterna SAR Backström & Reinius i Stockholm. Staden har här fått en byggnad av hög konstnärlig kvalitet som med sitt läge vid den speglade "Tjärnen" i hög grad berikar stadsbilden. Byggnaden har

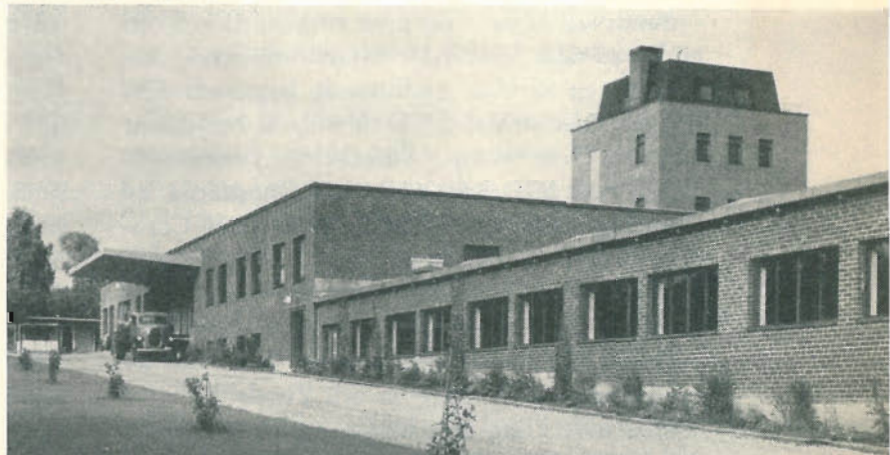
*Bil & Buss i Sundsvall AB, 1951—52.
Zimdahls Arkitektkontor AB (arkitekt SAR Anders Berg).
Byggnadsfirman Anders Diös AB, Sundsvall.
Rött valsat Lina-tegel.*

*Kontoret, AB Vin- & Spritcentralen, Sköns köping.
Projektör: AB Industribyrå, Stockholm.
Entreprenör: Byggnadsfirma J. E. Bäckström & Co., Sundsvall.
Fasadtegel: Rött sandat från Lina.*

AB Vin- & Spritcentralen, Skön, 1953—55.

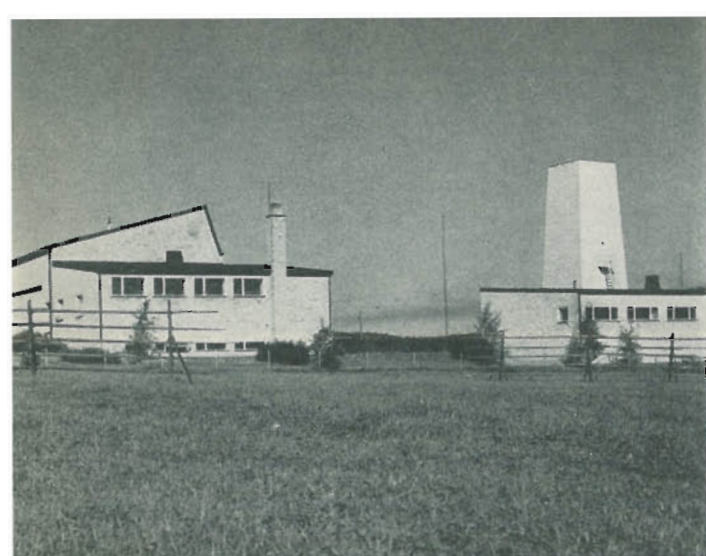

*Sankt Olofsskolan, 1954—56.
Arkitekt SAR Gunnar Lené.
Byggnadsfirma J. E. Bäckström & Co.
Gult chamotterat Brogårdstegel.*

*Epidemisjukhuset, 1953—54.
Arkitekt SAR G. Birch-Lindgren
(arkitekt SAR Ingrid Uddenberg).
Byggnadsfirma J. E. Bäckström & Co.
Gult sandat Röbo-tegel.*

Sundsvalls Radiostation i Skön, ritad av arkitekt SAR Jan Wallinder och byggd 1947—48 av K. Byggnadsstyrelsen. Gult chamotterat fasadtegel från Röbo.

Tre av AB Hyresbostäders hus i kv. Eldaren, ritade av arkitekt SAR Nils Grafström och uppförda 1948—50 i gult sandat Röbo-tegel av Byggnads AB Hallström & Nisses.

fasader av rött tegel och är uppförd av byggmästare O. Tjärnberg i Örnsköldsvik.

Sundsvall är ju i hög grad en handelsstad och under 40-talet föranledde affärlivets starka expansion en mycket omfattande byggnadsverksamhet. Från denna tid är sålunda så betydande komplex som Koop. Förbundets Charkuterifabrik och Mejericentralen, båda uppförda av byggnadsfirman Hallström & Nisses samt Coronabageriet och Cellulosabolagets forskningslaboratorium med byggnadsfirman Anders Diös som entreprenör. Den sistnämnda byggnaden är ett verk av hög konstnärlig kvalitet och ritad av arkitekterna SAR Ahrbom och Zimdahl.

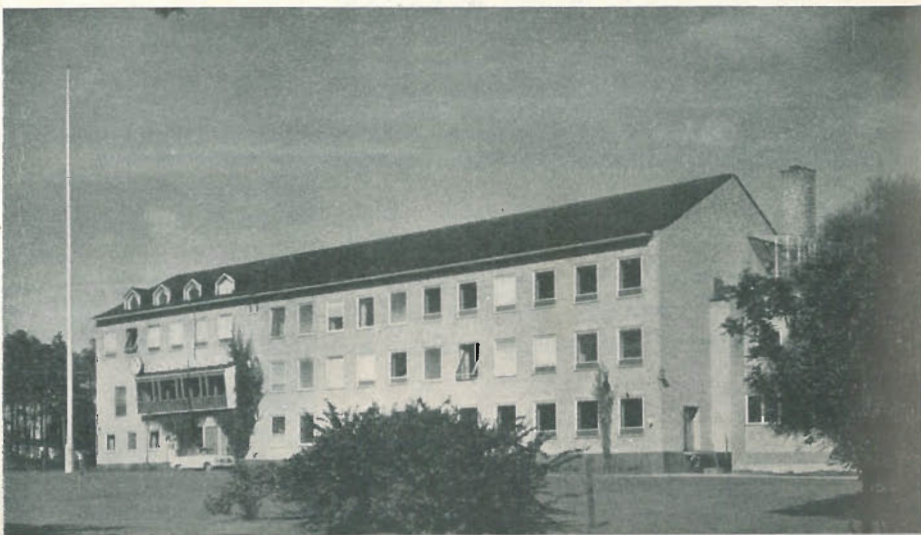
Den utveckling som börjat i 40-talets första del fortsatte i stegrat tempo mot dess slut och in på 50-talet. När det gäller bostadsproduktionen under denna senare epok är det framför

allt byggnadsfirmorna Hallström & Nisses samt Anders Diös som verkat.

Det är en mycket omfattande produktion, som den förstnämnda firman genomfört. I stadens västra del har sålunda under AB Hyresbostäders egid och med sundsvallssonen Oskar Farm som arkitekt uppförts ett stort antal bostadshus. I Skönsmon, stadens östra del, har likaså en betydande verksamhet utvecklats. Tyngdpunkten av firmans bostadsbyggande ligger emellertid i stadens norra delar, de som slutta mot söder och som icke utnyttjats vid stadens utveckling under tidigare perioder. Där har stadsbilden helt förändrats. Bredvid den tidigare sommarrestaurangen Tivoli, ett jättepallats i trä, som fick skatta åt förgängelsen för ett 20-tal år sedan, låg ett vad beträffar namnet mycket litet attraktivt område kallat "Bushagen". Detta var emel-

Dagbladets hus, 1950—52. KF:s arkitektkontor (arkitekt SAR Lennart Uhlin). Byggnadsfirman Anders Diös AB. Rött sandat fasadtegel från Husby-Valla.

Cellulosabolagets Forskningslaboratorium, 1944—45. Arkitekter SAR N. Ahrbom och H. Zimdahl. Byggnadsfirman Anders Diös AB. Gult chamotterat fasadtegel från Bergsbrunna.

Frälsningsarméns Barnhem, ritat av ing.
Hans Åke Bengtsson och uppfört av Byggnadsfirman
Bäckström & Strömberg, Umeå, år 1947.
Gult chamotterat Röbo-tegel.

Ytterligare tre av AB Hyresbostäders hus i kv. Eldaren,
projekterade av arkitekt SAR Nils Grafström och
byggda av AB Hallström & Nisses (1948—50).
Rött sandat Brogårdstegel.

lertid synnerligen värdefullt genom söderläge och mycket charmerande utsikt över inloppet till staden. Sedan vissa delar undantagits till park har här en mycket högvärdig bostadsbebyggelse uppstått, vars närmast staden belägna delar ritats av arkitekt SAR Nils Grafström och något högre upp belägna delar av hovrättshusets skapare, arkitekterna SAR Backström & Reinius. Jämsides, men beläget inom gränsen för Sköns köping har även vuxit upp ett stort bostadsområde, där arkitekten SAR Kjell Odéen ritat husen. Dessa i stadens norra del och inom Sköns köping belägna områden gör ett mycket sobert intryck och är fortfarande under utbyggnad.

Byggnadsfirman Anders Diös har likaså i hög grad bidragit till stadens produktion av bostäder. Utom en stor bebyggelse i stadens nordvästra del har även en central byggnads-

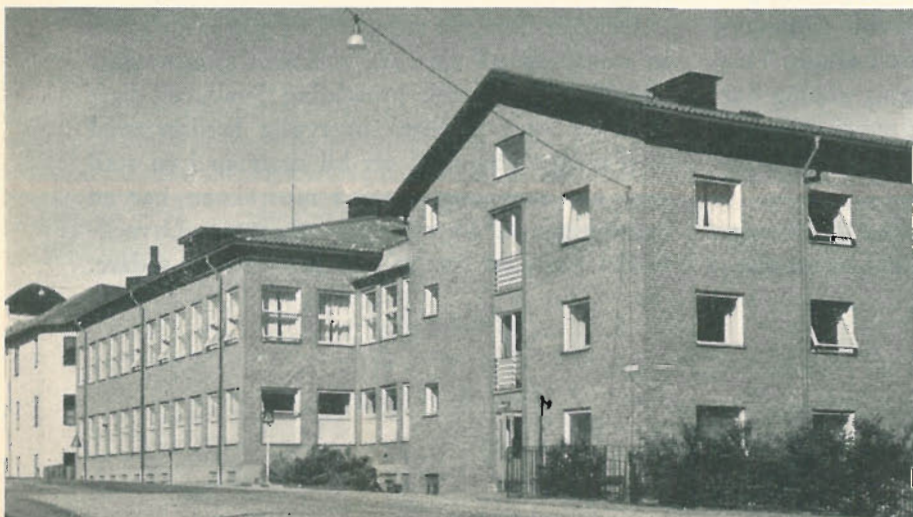
verksamhet utvecklats, exempelvis det nya borgarhemmet och det hus invid järnvägen, där arbetsförmedlingen har sina lokaler. I Skönsmon har därjämte för staden byggts 4 pensionärs- hem.

Ser man på Sundsvalls utveckling under de senaste åren när det gäller allmänna byggnader, har staden fått ett nytt posthus ritat av arkitekt SAR Lars-Erik Lallerstedt och uppfört av byggnadsfirman Hallström & Nisses, en ny folkskola S:t Olofsskolan ritad av arkitekt SAR Gunnar Lené och byggd av byggnadsfirman J. E. Bäckström, vilken även uppfört stadens nya epidemisjukhus.

När det gäller affärlivet har även de sista åren kännetecknats av en stark expansion. Sålunda har AB Bil & Buss uppfört en affärs- och verkstadsbyggnad i stadens västra del. För denna

Centrala Verkstadsskolans Elevhem, 1946—48.
Arkitekt Olle Genberg.
Byggnadsfirman Anders Diös AB.
Rött sandat fasadtegel från Insjön.

Byggnadsfirma J. E. Bäckström & Co:s hus,
ritat av arkitekt SAR Bengt Lekhammar
och uppfört 1954 i mörkt Hälsingborgstegel
av byggherren.

Hovrätten för Nedre Norrland, uppförd 1947—48. Arkitekter SAR S. Backström och L. Reinius. Byggmästare O. Tjärnberg, Örnsköldsvik. Rött sandat fasadtegel från Röbo.

står byggnadsfirman Anders Diös som entreprenör. Samma firma har även uppfört tidningen Dagbladets nya affärskomplex vid Köpmangatan ritat av arkitekt SAR Lennart Uhlin. Vin- och spritcentralens byggnad i Sköns köping har byggnadsfirman J. E. Bäckström uppfört liksom det nya saluhallshuset vid Kyrkogatan med arkitekten SAR Bengt Lekhammar som projektör.

Invid Centralstationen har dessutom byggnadsfirman Hallström & Nisses uppfört ett mag-

nifikt affärshus ritat av arkitekt SAR Stig Annerfelt.

Den här lämnade redogörelsen gör naturligtvis inte anspråk på att vara fullständig, men visar ändå vilken stark utveckling Sundsvall haft från att vara en liten obetydlig landsortsstad med trånga gator till att bli centrum i en stad som, när omgivande region medräknas, har en befolkning på över 80 000 personer. Utvecklingen har gått hastigt och går förvisso vidare.